

recerca

L'Aladern més alcoverenc: la terra nadiua en l'extensió del repertori literari de Josep Aladern

Xavier Pete Vega

En aquesta esplendorosa terra, tan afalagada per la Natura, he nascut i m'he criat. En ella vaig conèixer el món i els homes; en ella vaig admirar les superbes grandeses de la mar i les encantadores formosors de la terra. Tot el que siga fill de la meua imaginació, tot el que siga obrera de la meua ploma com a escriptor i del meu caràcter com a home, per força ha de portar el segell d'aquesta encontrada de la nostra terra, una de les més característiques de Catalunya.¹

1. Seguint el rastre d'Aladern per la vila d'Alcover

He decidit iniciar les primeres línies de la present pàgina recorrent els carrerons i placetes de la vila d'Alcover, testimonis permanents de les corredisses i esbufegades, per exemple, de Cosme i Plàcid Vidal, germans

¹ ALADERN, Josep. "El Camp de Tarragona, vist del campanar de Reus estant", a *La Gent...*, p. 19.

i literats de professió, mentre retallaven el vent jugant benèvolts sota el fil harmònic del parrupeig dels coloms i de les branques sacsejades de les alzines. De cop i volta, els ulls se m'envermelleixen com si de la sang es tractés en atansar-me a la derruïda església Vella, que deixa veure en el seu traçat la robustesa dels seus murs, els capitells encara intactes i la gran rosassa de roda de carro, considerada una de les millors del romànic català. Vaig més enllà i la passarel·la de llambordes dibuixa el meu recorregut fins a la plaça de Cosme Vidal, rodejada d'edificis senyorials i altres que serveixen d'habitatges en l'actualitat, sense poder amagar el seu passat de pedra i grans arcs de mig punt formats amb grans dovelles. Envoltada de blocs de pedra de sauló, una làpida de marbre grisa presideix la plaça: "Aquí hi nasqué el poeta i escriptor català En Cosme Vidal (Josep Aladern) 1869-1918". És en aquesta antiga taverna on han viscut una munió de generacions, gairebé per escriure'n una novel·la, de la qual Joan Cavallé fa un repàs detallat.² Impregnant-me de l'ambient que es va respirar en aquest escenari i sentint-me, alhora, com en Martí Gironell al monestir de Sant Benet de Bages, m'imagino en Cosme Vidal, més conegut pel seu pseudònim de Josep Aladern, ara amb vint-i-vuit anys, pujant amb els seus pares a un carro de fusta dirigit per dues mules camí de Reus per inaugurar la seva primera llibreria al número trenta-tres del carrer de Jesús, l'actual raval de Santa Anna. Me l'imagino, novament, caminant amb «ulls de pura flama en un cos torturat d'anacoreta»,³ tal com el descrivia Víctor Català, i entrant a la impremta que fundà al portal de la Saura i on va editar números de *La Nova Catalunya*, revista literària i artística que inicià a Sitges. Allà, al seu escriptori de fusta, escriví. El repic eixordador de les campanes, que sonen des del campanar inacabat per la tossuderia del rector i del batlle, destorbava la seva concentració mentre fa les darreres anotacions de la monografia històrica que dedica al seu poble. Aladern és, com assenyala Magí Sunyer, «un escriptor de la primera generació modernista —i, continua— el més conscient de la seva condició de literat».⁴

² Vegeu l'article de Joan Cavallé "Els Vidal: una família d'escriptors", a *Josep Aladern...*, p.51.

³ CATALÀ, Víctor. "Sufragi", a *Homenatge...* Reproduït a *Josep Aladern...*, p. 87.

⁴ SUNYER, Magí. "Vigència literària de Josep Aladern", a *Josep Aladern...*, p.85.

2. La lluita lingüística d'Aladern i la seva admiració per la natura i el Camp de Tarragona

Procedent d'una família de petits propietaris agrícoles d'Alcover, Josep Aladern «va poder confraternitzar des de petit —assenyala Cavallé— amb llibres i periòdics que tenia a casa».⁵ Aladern tenia una voluntat humanística, potser entrebancada per una formació no prou sòlida, i representava un escriptor de procedència humil que posava la ploma al servei d'una «ideologia lingüística», l'anomena Jordi Ginebra, contribuint, per consegüent, a canviar la societat i crear «plataformes de difusió de la llengua catalana».⁶ Segons el seu germà Plàcid, assenyala Pere Anguera, «el primer treball que va publicar Cosme Vidal l'any 1888 va ser una rèplica a un article de Julián Fernández en un periòdic madrileny anomenat *La Justicia*»,⁷ el qual combatia els ideals catalanistes i burlava la parla catalana. Així, la contribució d'Aladern per aquesta va ser «una mostra —segueix Ginebra— de superar l'horitzó lingüístic de la societat catalana anterior al Modernisme». En aquest sentit, el Modernisme literari es va manifestar al Camp de Tarragona de la mà d'Aladern, que l'any 1891 ja impulsava una Biblioteca Lo Modernisme. Ell en va ser el principal dinamitzador, des d'Alcover —vila on es va imprimir un *Almanac Modernista de la Literatura Catalana*— i des de Reus, però també en les intervencions a la premsa de Tarragona.⁸ Així, tingué un caràcter marcadament radical i definit per una ideologia catalanista que oscil·lava entre el federalisme republicà i l'anarquisme.

Aladern va entrar en escena com a poeta social, revolucionari, segons Sunyer, «agitador cultural» i amb una «ment extensa i polifacètica —considera Joan Oller— i impulsada sempre pels ideals de pàtria i cultura».⁹

⁵ CAVALLÉ, Joan. "Iniciació a la ideologia d'un modernista: Josep Aladern", a *Butlletí...*, p. 13.

⁶ GINEBRA, Jordi. "Josep Aladern, lluitador per l'idioma", a *Josep Aladern...*, p. 72.

⁷ ANGUERA, Pere. "L'ideari polític de Josep Aladern", a *Josep Aladern...*, p. 12.

⁸ Vegeu fragments dels articles a *El grup modernista de Reus i la llengua catalana*, de Jordi Ginebra.

⁹ OLLER, Joan. "Els meus records de l'Aladern", a *Centenari...*, p. 16.

Alhora, Josep Aladern es va deixar seduir per la contemplació de la natura, per la descripció de tipus singulars i per la simbolització. La interpretació idealitzada que feia d'aquesta, influenciat pels modernistes barcelonins, en moltes ocasions «aristocràtica i incongruent», sentència Cavallé, va reflectir-se, per exemple, en el recull de poemes *Odes paganes*, escrit quan tenia vint-i-dos anys, o a *Del mar a la muntanya*, poema publicat quatre anys després.

El procés ascendent que produïa el seu contacte amb el mar, el camp i la muntanya li permetia identificar-se amb la natura i, alhora, desxifrar-la. En les quatre estrofes de versos decasíl·labs que conformen *La barca vella*, la contemplació que fa un pobre vell de la platja, on una barca resisteix, ja vella, la força de les onades, és representada com una meditació filosòfica de la vida:

Captant, un pobre vell, baixà a la platja
i mirà abandonada allí a l'arena
una barca que, dies i més dies
resistint a l'onada se féu vella.¹⁰

Des de molt jove Aladern recorria, explica el seu germà Plàcid, els camins i boscatges d'Alcover en busca de tot i, alhora, de res. Era un apassionat de la natura que contemplava durant hores la romàntica imatge dels camps emblanquinats pels ametllers florits a la primavera, tot un espectacle de la natura, i el floriment a la tardor de l'aladern fals. La natura era un dels motius d'inspiració per a Aladern i així ho reflectí en la seva obra literària. En el recull de poemes *Odes paganes* predomina la contemplació que fa dels indrets que més admira del Camp de Tarragona, com ara el pantà de Siurana i la llegenda de la reina mora a *La trona deserta* o les muntanyes de Prades a *L'ermita de l'Abellera*, cinc estrofes de cinc versos enneasíl·labs cadascuna en què elogia, com si d'una «rosa dins el penyal que fa descloure la primavera» es tractés, les qualitats de l'ermita de l'Abellera de Prades:

Jardí de roses és la solana,
sa flaire dóna la flor boscana

¹⁰ Fragment de *La barca vella*. Reproduït a *Centenari...*, p. 241.

on beu l'abella la dolça mel,
i la poesia que tot emana
d'aquella terra fa un tros de cel.¹¹

L'ermita de l'Abellera apareix, deixant a un costat el recull de poemes, a la narració *El «Nen» de Prades*, personatge «molt eixerit ja de petit —el defineix Josep Insa— que no sabia lletra però volia manar sempre».¹² Pertanyent als temps dels carlins, el protagonista «era l'únic de tota l'encontrada que des de la font del Xiprer penjava una pedra damunt el cingle de l'Abellera —afirma Aladern— i matava l'ocell que es posava a tret del seu cop de braç».¹³ Retornant al recull de poemes trobem, novament, referències a la seva terra nadiua, aquesta vegada d'Alcover: «Al Camp de Tarragona jo tinc —diu Aladern a *La meva musa*— ma humil caseta voltada d'oliveres de fulla sempre verda». El poeta esmenta, en la segona estrofa, el recorregut que fa «per un camí que passa» molt a prop de casa seva fins a «l'ermita vella», referint-se a l'església Vella d'Alcover.¹⁴ A més, Aladern situa la vila «enmig de les valls fondes i en les cimes superbes les quals, —escriu— uneixen sa veu als càntics de la Naturalesa». El mateix succeeix, posats ja en aquesta terra, a *Les fonts del Glorieta*, segons ell «edificades per la Naturalesa»,¹⁵ i a *El pont dels romans*, poema que també ha estat anomenat en moltes ocasions com *El pont dels moros*, on Aladern possiblement hagués fet referència al pont de Goi. En ell, «les aigües»¹⁶ ja no hi circulen a causa de la batalla que hi hagué en aquest escenari l'any 1809, emmarcada dins la Guerra del Francès.¹⁷

Josep Aladern dedica una obra a *Costums típiques de la ciutat de Valls*, on parla dels castells, els balls originaris de l'edat mitjana, els gegants i l'àliga. Des del punt de vista històric és important la seva monografia sobre Alcover, publicada durant els darrers anys del segle XIX. No obstant això, la seva literatura deriva el 1906 cap a «l'idil·li mistralià» amb la publicació

¹¹ Fragment de L'ermita de l'Abellera. Reproduït a *Centenari...*, p. 187.

¹² Insa, Josep. *La vida tradicional a les muntanyes de Prades*, p. 67.

¹³ El «Nen» de Prades. Reproduït a *Centenari...*, p. 147.

¹⁴ La meva musa. Reproduït a *Centenari...*, p. 169.

¹⁵ Les fonts del Glorieta. Reproduït a *Centenari...*, p. 175.

¹⁶ El pont dels romans. Reproduït a *Centenari...*, p. 181.

¹⁷ Josep Aladern no va esmentar mai el pont al que es referia en el poema *El pont dels romans*.

a la Biblioteca Foc Nou del poema narratiu *La Falgueta* on, segons Sunyer, Aladern reflecteix el seu fervor per l'obra de Frederic Mistral, escriptor en llengua occitana i amb qui sostingué una assídua relació. L'obra, que conté un rerefons marcat per «la marginació i la desigualtat social»,¹⁸ desglossa en sis cants l'amor desgraciat d'una parella de fadrins: el Janet, fill del masover, i la Rosalia, filla de l'amo. La desaparició de tot allò relacionat amb l'edat mitjana és representada a la narració *La Senyora*, de l'any 1907, on descriu els avantatges del món rural i la desaparició dels antics senyors.¹⁹

3. Els contes de La Gent del Llamp i l'afecte d'Aladern per la gent del Camp de Tarragona

La gent del Llamp és el qualificatiu amb què Josep Aladern es referia a l'esperit i el despreniment de personatges «característics o peculiars», els anomena Sunyer, nadius del Camp de Tarragona i que hi vivien. És, com assenyala Oller, «la clara visió que té de la gent del Camp de Tarragona que porten dins seu la saburra històrica —i per això són del Llamp— de romans i alarbs»,²⁰ sentència. Fou, a més, el nom de la revista literària que fundà el 1893 a Reus, de la qual només van ser impresos dos números. El 1903 va publicar, en forma de contes —alguns d'ells havien aparegut a *La Renaixença*—, les històries que observava a la seva comarca o que havia escoltat anomenar al seu poble nadiu i a la taverna que els seus pares posseïen en una obra que, anomenada *La Gent del Llamp*, va constituir el cinquè volum de La Biblioteca Popular de L'Avenç.²¹ Quinze anys després, coincidint amb la seva mort, va publicar la seva continuació titulada *Més Gent del Llamp* a la col·lecció Lectura Popular. Els contes van ser, pòstumament, recollits pels seus fills.²²

L'esmentat recull s'inicia amb un text descriptiu sobre els pobles del Camp de Tarragona que observa «des del campanar de Reus estant», considerat

¹⁸ Sunyer, Magí. "Vigència literària de Josep Aladern", a *Josep Aladern...*, p. 98.

¹⁹ Amb *La Senyora*, Josep Aladern aconseguí un accèssit als Jocs Florals de Barcelona de l'any 1907.

²⁰ Oller, Joan. "Els meus records de l'Aladern", a *Centenari...* p. 19.

²¹ Segons "Josep Aladern", a *Els marginats socials...* de Magí Sunyer, p. 37.

²² Vegeu la col·lecció completa de *La Gent del Llamp*, editada el 1937 pels fills de Josep Aladern.

un «magnífic mirador edificat per la fe cristiana».²³ D'entrada, Aladern veu els convilatans de Tarragona com si fossin «escarabats, mosques o formigues passejant-se per sobre la tibanta beta blanca». «Dalt d'un alturó i banyant-se al mar —observa— hi ha la formosa catedral». Descriu, movent la mirada, com «serpenteja» el riu Francolí, el «pintoresc» barri del Serrallo i el cercle romà de la plaça de braus intentant «recobrar la seva existència». Així, partint de Tarragona, ressegueix les viles més properes «mentre la terra i el mar van de companyes». Els seus ulls veuen la vila àrab d'Alcover, que es troba dins una «immensa catifa de mosaics estesa allí per mans de gegants», i la ciutat de Valls, «una de les tres grans poblacions del Camp». El paratge, que s'estén des de la Riba fins a Vilallonga, des de Picamoixons fins a la Pobla de Mafumet i des de la Selva del Camp fins al Pla de Santa Maria, «té quelcom de paradís a l'estiu i infernal a l'hivern amb ses ventades». L'escriptor alcoverenc intentarà, acaba, donar als fills de la seva fantasia «la personalitat dels homes que allí viuen», els quals «adoren Déu amb fanatisme o el maleeixen i ni l'odi ni l'amor els dura; però com el llamp, són violents».

4. Els costums populars i la vila d'Alcover en els contes de La Gent del Llamp

El refrany amb què es donava a conèixer la impulsivitat de la gent que vivia al Camp de Tarragona va servir a Josep Aladern per posar títol als contes. "Gent del camp, gent del llamp!" havia dit, fins i tot, Antoni Gaudí justificant els seus arravataments d'ira. L'antiguitat del refrany, però, no és l'única que ens ha quedat de l'obra d'Aladern: «Hi ha referències —assenyala Sunyer— a costums populars que serveixen per obtenir informació valuosa de la societat de l'època». Sabem per *L'inútil* que les colles castelleres aixecaven el tres de nou i pilars de set i que les famílies que es dedicaven a la pagesia deixaven, seguint la tradició, la terra als seus descendents. A més, sabem que en aquella època la classe benestant desprestigiava la gent de raça gitana per *La mort del gitano* i que es menjava bou només per la Festa Major per contes com *Bou espenat* o *En Pau Matabous*. Aladern

²³ Aladern, Josep. "El Camp de Tarragona, vist del campanar de Reus estant", a *La Gent...*, p. 9.

fa referència, també, a professions característiques d'una societat rural pròpia de l'època, com ara el guardatermes i l'agutzil a *Massa naturalesa*, el majoral a *El manquet del cotxe*, el segador de fanàs i l'esquilador d'animals a *La mort del gitano*, el menestral i el marxant a l'Isidre minaire, el curandero a *El tesor d'Aníbal o el senyor rector*, personatge que apareix en la major part dels contes.

«La taverna de fusta folrat de zenc, taules també de fusta pintades de vermell i cortines de blanc emblanquinat».²⁴ És una de les poques descripcions que Aladern va fer de la taverna on vivia i, alhora, un exemple dels espais on es duen a terme els contes que narra a *La Gent del Llamp*. Va ser a la taverna on Aladern va conèixer *El cec de les desgràcies*, el qual vivia amb la seva parella Maria en una barraca a prop del pont dels Moros. «Passant el portal de la vila —comença Aladern *La mort del gitano*— s'hi troba en un camí encaixonat entre parets de corral i rònegues casotes»²⁵ la barraca on vivien les famílies més pobres d'Alcover. A més, sabem que el poble es dividia en dos parts pel carrer d'Abaix, fruit de la baralla que mantenen els dos bàndols de nens de Massa naturalesa, els del portal de la Saura i els del portal de Sant Miquel.

5. El ruralisme en contraposició a la industrialització en els contes de La Gent del Llamp

A *La Gent del Llamp*, Aladern exalta les qualitats «reconstituents»²⁶ de la naturalesa i la vida al Camp en contraposició a la ciutat i les corredisses, els nervis i les atafegades dels seus habitants. En el primer conte de la col·lecció, titulat *Massa naturalesa*, els pares d'un xic «anèmic» de la gran ciutat acudeixen al metge esglaiats pel seu estat. En Quimet representa la crítica d'Aladern pel bullici i la concentració salvatge, valgui la redundància, de la gran ciutat. La resposta que li és donada als pares és que «es desenrotlli, salti pels barrancs i corri pels camps» i, fent-li cas, es traslladen a

²⁴ Aladern, Josep. "El cec de les desgràcies", a *La Gent...*, p. 38.

²⁵ Aladern, Josep. "La mort del gitano", a *La Gent...*, p. 50.

²⁶ Aladern, Josep. "Massa naturalesa", a *La Gent...*, p. 21.

Alcover, on la recuperació del noi és immediata. La sort, però, no la troba de cara en ofegar-se poc temps després al gorg de les Serps, just al davant del Niu de l'Àliga.

Josep Aladern no veié amb bons ulls el progrés industrial al Camp, i més concretament, a Alcover. A *Mossegada de monstre* la repulsa es manifesta en la fàbrica de teixits i filats on treballa l'Ursuleta, noia que perd el braç en una de les màquines. Aladern denuncia les dolentes condicions de treball de l'època i compara la fàbrica amb «un monstre de ferro»²⁷ que està a l'aguait del treballador i que és capaç de destrossar-li la vida.

6. La ignorància de la gent inculta en els contes de La Gent del Camp

La ignorància de la gent inculta de la vila és retratada graciosament per Aladern. En *El manquet del cotxe*, el protagonista imagina la possibilitat de casar-se amb la Carmeta, impossible fins al moment per la seva condició física, quan a aquesta li amputen un braç a causa d'un accident. La mateixa ingenuïtat és la que té *El cec de les desgràcies* quan és robat, innocentment, per la seva parella.

La incultura de Joan Bruixot quan llegeix en una Història d'Espanya que Anníbal perdé el seu tresor al riu Segre és el que propicia que el protagonista decideixi invertir els seus diners per trobar el tresor cavant al riu. Tot i això, no ho aconsegueix. A més, la ingenuïtat de treure'n profit dels diners, lligada a l'avarícia, és la que té el jaio Ferriols en el conte *Moneda enterrada*. El seu gendre descobreix on ha amagat l'or que ha rebut per herència familiar i decideix, per sorpresa del jaio Ferriols, invertir-los en una plantació de vinyes «havent enterrat ara el tresor —diu el laboriós gendre— en plena naturalesa».²⁸ La ingenuïtat de no saber que asclava imatges de sants és la que té en Garriguat, personatge de *L'asclador de sants*, que acaba perdent la seva fe en trobar-se sota un cobert del corral del rectorat la figura de Sant Pau.

²⁷ Aladern, Josep. "Mossegada de monstre", a *La Gent...* p. 94.

²⁸ Aladern, Josep. "Moneda enterrada", a *La Gent...* p. 43.

7. Bibliografia

- ALADERN, Josep. *Història d'Alcover*. Alcover. 1897. La Saura.
- ALADERN, Josep. *La Gent del Llamp*. Barcelona. 1937. La Nova Catalunya.
- ALADERN, Josep. *Centenari de Josep Aladern (1869 — 1918)*. Barcelona. 1970. Picazo.
- ANGUERA, Pere. "L'ideari polític de Josep Aladern", a *Josep Aladern (1869 — 1918)*. Reus. 1994. Edicions del Centre de Lectura de Reus i del Centre d'Estudis Alcoverencs, p. 9-32.
- CAVALLÉ, Joan. "Els Vidal: una família d'escriptors", a *Josep Aladern (1869 — 1918)*. Reus. 1994. Edicions del Centre de Lectura de Reus i del Centre d'Estudis Alcoverencs, p. 53-67.
- CAVALLÉ, Joan. "Iniciació a la ideologia d'un modernista". *Butlletí* del CEA, juliol — setembre 1983, n. 24, p. 28.
- Centre d'Estudis Alcoverencs. "Cronologia de Josep Aladern". *Butlletí* del CEA, juliol — setembre 1978, n. 3, p. 31-35.
- FIGUERAS, Jesús. "L'Aladern: intent d'apropar-me a un convilatà". *Butlletí* del CEA, juliol — setembre 1978, n. 3, p. 17-21.
- GINEBRA, Jordi. "Josep Aladern: lluitador per l'idioma", a *Josep Aladern (1869 — 1918)*. Reus. 1994. Edicions del Centre de Lectura de Reus i del Centre d'Estudis Alcoverencs, p. 69-83.
- INSA, Josep. "El nen de Prades", a *La vida tradicional a les muntanyes de Prades*. Valls. 2003. Cossetània Edicions, p. 67.
- OLLER, Joan. "Els meus records de l'Aladern", a *Centenari de Josep Aladern (1869 — 1918)*. Barcelona. 1970. Picazo, p. 15-20.
- SUNYER, Magí. *Els marginats socials en la literatura del Grup modernista de Reus*. Reus. 1984. — Tarragona: Associació d'Estudis Reusencs i Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Tarragona, p. 33-39.
- SUNYER, Magí. "Vigència literària de Josep Aladern", a *Josep Aladern (1869 — 1918)*. Reus. 1994. Edicions del Centre de Lectura de Reus i del Centre d'Estudis Alcoverencs, p. 85-99.
- VIDAL, Plàcid. "El meu germà i la nostra família", a *Centenari de Josep Aladern (1869 — 1918)*. Barcelona. 1970. Picazo, p. 21-53.